

LÈXIC

CONTINGUTS

- ✓ Camps semàntics, frases fetes i refranys
- ✓ Precisió lèxica
- ✓ Interferències
- ✓ Neologismes i barbarismes
- ✓ Mots patrimonials i cultismes
- ✓ Registres i varietats lingüístiques: històriques, geogràfiques, socials i funcionals
- ✓ Polisèmia i homonímia
- ✓ Sinonímia i antonímia
- ✓ Hiponímia
- ✓ Derivació i composició
- ✓ Reculls lèxics
- ✓ Noves tecnologies aplicades a la lexicografia
- ✓ Connotació i denotació
- ✓ Usos lèxics figurats: comparació, metàfora i metonímia
- ✓ Onomatopeies

CAMPS SEMÀNTICS, FRASES FETES I REFRANYS

Els camps semàntics

Un camp semàntic és un conjunt de paraules o expressions que abracen una determinada àrea de significat, és a dir, que es refereixen a un mateix tema. Es classifiquen en oberts (esports, política, espècies animals, habitatge...) o tancats (dies de la setmana, mesos de l'any...) segons si el nombre de paraules que contenen és limitat o no.

Frases fetes i locucions

Les frases fetes i les locucions són grups de paraules que, com a conjunt, adopten un sentit figurat que no es pot deduir a partir de les paraules que les formen.

Refrany

Un refrany o proverbi és una sentència moral i didàctica de caràcter erudit o popular.

PRECISIÓ LÈXICA

Precisió lèxica

El concepte de *precisió lèxica* fa referència a l'ús del llenguatge amb propietat. Això vol dir que, entre diverses opcions correctes, s'ha de tenir la capacitat de triar el mot que tenguí el significat més precís en relació amb la idea o concepte que es vol expressar, evitant mots repetitius, ambigus o excessivament genèrics.

Vegem aquests exemples del llenguatge administratiu:

- a) *Va posar un recurs contra la resolució.*
- b) *Va interposar un recurs contra la resolució.*

D'entrada, ambdues opcions són correctes, però l'opció *b)* té precisió lèxica perquè utilitza un verb amb significat molt específic, *interposar*, i l'opció *a)* no, perquè en fa servir un d'excessivament genèric, *posar*, que no és propi del llenguatge administratiu.

La precisió lèxica és imprescindible en el camp de la terminologia, en què cada paraula ha de tenir un significat unívoc, és a dir, s'ha de poder entendre o interpretar només d'una sola manera. Aquestes paraules es denominen *termes*.

En canvi, en registres col·loquials, el català té un exemple molt característic de manca deliberada de precisió lèxica en els verbs *daixonar* o *dallonar* (i els seus derivats), els quals ni tan sols tenen un significat propi. Per exemple: *Aquest daixò funciona fatal per Aquest aparell funciona fatal o Me'n vaig a daixonar qualche cosa i després a descansar per Me'n vaig a menjar qualche cosa i després a descansar.*

Falsos sinònims

El concepte de *precisió lèxica* està estretament associat al de *falsos sinònims*. En aquest cas, es tracta de dues paraules correctes, normalment amb semblances morfològiques, que s'usen en un context equivocat. Per tant, l'ús d'un fals sinònim és una incorrecció. Per exemple: *el caudal d'un riu*, en lloc de *el cabal d'un riu*. *Caudal* vol dir 'relatiu o pertanyent a la cua' i *cabal* significa 'quantitat d'aigua que passa per la secció d'un riu o d'un canal per unitat de temps'.

INTERFERÈNCIES

Què és una interferència?

El concepte d'*interferència* fa referència als canvis en l'estructura d'una llengua originats per la influència d'una altra. Les interferències es produeixen sobretot entre llengües en contacte, ja que s'influeixen mútuament, sobretot en el lèxic. Tots els castellanismes, per tant, són una interferència lèxica del castellà sobre el català. Això no obstant, també hi ha interferències de tipus morfològic (*les afores* en lloc de *els afores*), sintàctic (*tenc que fer* en lloc de *he de fer*) o fonètic (*informe*, pronunciat amb *e* tancada, en lloc de pronunciat amb *e* neutra).

Les interferències també es manifesten sovint en les traduccions de llengües estrangeres, en què una llengua intermèdia, que no hi té res a veure, es posa al mig, interfereix. Per exemple, en la frase «*Table* vol dir *mesa*» hi ha una interferència, perquè la traducció al castellà és innecessària.

NEOLOGISMES I BARBARISMES

Què són els neologismes?

Són mots de nova creació que designen realitats noves. Hi ha dos tipus de neologismes:

- Neologismes creats en un idioma seguint els mecanismes propis de formació de mots (derivació, composició o habilitació) a partir de mots patrimonials, és a dir, mots ja inclosos en els diccionaris d'una llengua): *teleporqueria*, *multiconferència*...
- Neologismes que provenen d'un altre idioma, també denominats *manlleus*. Poden ser de dos tipus:
 - ✓ Els que tenen la forma adaptada a l'idioma d'acollida: *xip* (anglès *chip*), *xat* (anglès *chat*), *curri* (anglès *curry*), *crep* (francès *crêpe*)...
 - ✓ Els que mantenen la forma de l'idioma originari: *lipdub*, *whisky*, *edelweiss*, *foie-gras*, *pizza*, *web*... S'escriuen sense cursives quan s'incorporen al diccionari oficial (DIEC), la qual cosa significa que passen a formar part del patrimoni lèxic català (*whisky*, *edelweiss*, *foie-gras*, *pizza*, *web*...). Mantenen la cursiva quan el manlleu encara no consta en les fonts lèxiques oficials o hi figura com a estrangerisme (*lipdub* [EN]).

A més, el neologisme pot ser:

- Formal i semàntic: mot de nova creació o incorporació que designa una realitat nova (*bloguer/a, micromecenatge...*).
- Solament semàntic: mot ja existent que amplia, especialitza o restringeix el seu significat (*domini, cercador...*).

Què és l'habilitació?

L'*habilitació* consisteix a donar una categoria lèxica diferent a un mot, tot i mantenint-ne la forma original. Per exemple, *col·lectiu* és un adjectiu que s'ha habilitat com a nom: *El menjador col·lectiu* / *El col·lectiu de metges*.

Hi ha habilitacions de noms propis que passen a noms comuns: *una magdalena* (originàriament nom propi de persona), *un jersei d'angora* (originàriament nom propi de lloc).

Moltes habilitacions provenen de marques comercials, que s'han convertit en noms comuns: *una coca cola*. La majoria formen part del lèxic propi dels registres informals i conviuen en la parla amb la forma oficial catalana que els correspon (*una cola*, en l'exemple precedent). Algunes, però, arriben a convertir-se en mots normatius, és a dir, han acabat incorporades al DIEC (*unes xiriques, una aspirina...*).

TERMCAT

El TERMCAT, creat l'any 1985 per la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans, s'encarrega d'estudiar els termes nous, adaptar-los a la grafia i fonètica catalanes i donar-los condició de normatius. Per a la resolució de dubtes terminològics, el TERMCAT ofereix el Cercaterm, un servei de consultes en línia, disponible des del lloc web: www.termcat.cat, d'accés gratuït per a tots els usuaris.

El TERMCAT és un organisme oficial i, per tant, els termes que incorpora són normatius.

En el cas que circumstancialment s'hagi d'emprar un terme que no hagi estat adaptat a la normativa catalana (per tant, no sortirà ni en el DIEC ni en el TERMCAT), s'ha d'escriure en cursiva.

Diferència entre neologismes i barbarismes

Els neologismes manllevats d'un altre idioma i els barbarismes tenen en comú que són unitats lèxiques que passen d'una llengua a una altra. La gran diferència entre l'un i l'altre és que el neologisme és una peça lèxica que cobreix un espai semàntic que no existia en l'idioma d'acollida. El barbarisme, en canvi, és un manlleu innecessari, que intenta ocupar l'espai de significat que ja cobreix un mot patrimonial per desplaçar-lo o conviure-hi. El neologisme és acceptat per la normativa; el barbarisme, no.

Per exemple, els casos de les dues frases següents són ben diferents:

He demanat un whisky just arribar al bar (neologisme acceptat)

He demanat un zumo just arribar al bar (barbarisme = suc)

Els vulgarismes

Els *vulgarismes* són expressions pròpies dels registres informals que tenen un ús molt ampli entre els parlants d'una llengua, perquè hi aporten expressivitat.

No tan sols es manifesten en el lèxic, sinó que poden afectar tots els nivells de la llengua: fonètic (*prebe* en lloc de *pebre*), morfològic (*díguiga* en lloc de *digui*), sintàctic (*el llibre que et vaig parlar* en lloc de *el llibre de què et vaig parlar*) i lèxic (*cabrejar-se* en lloc de *enfadar-se*). Tot i així, és en el camp del lèxic on els vulgarismes ocupen el lloc més rellevant.

Els vulgarismes lèxics es poden restringir a un àmbit de parla concret (l'argot vinculat als diferents grups socials), però també abastar l'ús general, com és el cas de les paraulotes, els renecs i les flastomies. El cabal idiomàtic en català d'aquestes darreres expressions és molt ric i està recopilat en els diccionaris o reculls lèxics especialitzats. Això no obstant, en la parla és freqüent la introducció de barbarismes que intenten suplantar les formes originàries.

Un bon coneixedor de l'idioma ha de dominar els col·loquialismes, els vulgarismes i l'expressivitat propis de l'oralitat i del registre informal.

Barbarismes

El *barbarisme* és una paraula, expressió o construcció procedent d'un altre idioma i que no és acceptada per la normativa de la llengua d'acollida. Els barbarismes són comuns en comunitats bilingües i es consideren un senyal d'empobriment de la llengua, ja que progressivament poden arribar a substituir el mot, l'expressió o la construcció genuïns. En català, la gran majoria de barbarismes provenen del castellà: **apretar, *aconteixement, *carinyo, *colilla, *crucigrama, *enfermetat, *garantitzar, *lavadora, *parxe, *pues, *recado, *sello, *tamany, *vale, *verbena...*

Alguns barbarismes han arribat a ser acceptats i integrats en el lèxic de la llengua d'arribada, i, aleshores, deixen de ser barbarismes i passen a ser manlleus o estrangerismes: *caldo, trasto...*

Barbarismes d'ús

Un altre cas de barbarismes es produeix quan atorgam a un mot català un significat que no li correspon, sovint per la influència d'una forma idèntica o semblant en castellà.

En català, *direcció* significa 'acció de dirigir'. Seria un barbarisme dir *He parlat amb el carter i li he donat una direcció de carrer equivocada*.

MOTS PATRIMONIALS I CULTISMES

Mots patrimonials i cultismes

Els *mots patrimonials* o *hereditaris* són els que provenen del llatí vulgar i que, amb el pas del temps, han anat evolucionant i modificant-se: DOMINA>*dona*.

Els *mots cultes* o *cultismes* són paraules que, manlevades directament del llatí culte o escrit (a partir de l'edat mitjana), pràcticament no han sofert modificacions: LABORARE>*laboral*.

Els *doblets* o *duplicats* són mots de la mateixa arrel llatina que, d'una banda, han evolucionat de manera popular i, de l'altra, de manera culta: APICULA>*abella* (mot patrimonial); *apícula* (cultisme).

REGISTRES I VARIETATS LINGÜÍSTIQUES: HISTÒRIQUES, GEOGRÀFIQUES, SOCIALS I FUNCIONALS

Varietats i registres

Els parlants, en l'ús de la llengua, estan condicionats per diversos factors: la zona i l'època que els ha tocat viure i el grup social al qual pertanyen. Qualsevol text (oral o escrit), doncs, reflecteix aquests paràmetres i, alhora, una varietat funcional o estilística: els registres (que poden ser poc formals, formals, molt formals, etc.).

Les varietats històriques

Les varietats històriques representen les diferències lingüístiques segons cada època o moment. Els canvis lingüístics que es produeixen al llarg dels segles i entre generacions són fàcilment constatables si es comparen texts de períodes històrics diferents.

Les varietats geogràfiques

Les *varietats geogràfiques* designen les diferents modalitats que presenta una llengua segons el seu àmbit territorial. De l'estudi d'aquestes varietats, se n'ocupa la dialectologia. En català, cal distingir dos grans blocs dialectals: el català oriental i l'occidental. El primer inclou el català rossellonès, central, balear i alguerès; el segon, el català nord-occidental i valencià.

Llengua i dialecte

Una llengua és un sistema de signes que serveix per comunicar-se. Els dialectes, en canvi, són cadascuna de les modalitats que presenta una llengua en un territori determinat. En general, els parlants dels diferents dialectes d'una mateixa llengua s'acostumen a entendre, tot i les diferències en la fonètica, la morfologia i el vocabulari.

En català, els dialectes s'han dividit tradicionalment en dos grans blocs: un bloc oriental i un bloc occidental. El primer inclou el rossellonès, el central, el balear i l'alguerès; el segon, el català nord-occidental i el valencià.

Les varietats socials

Les *varietats socials* de la llengua es produeixen en grups de parlants socialment afins que generen una manera de parlar significativa per al grup.

L'exemple més clar de dialecte social és l'*argot*, una varietat lingüística de tipus sociocultural estretament lligada a un grup social. En un sentit més ampli, també es parla d'argot en relació amb el llenguatge propi d'una professió o un estament. No s'ha de confondre l'argot amb el llenguatge d'especialitat o tecnolecte. Per exemple, en l'argot dels funcionaris es parla de *P7* o *moscosos*, però en el tecnolecte administratiu són *dies per a assumptes propis*.

Les varietats funcionals

Les ***varietats funcionals*** o ***registres*** fan referència als usos lingüístics condicionats per la situació comunicativa. No s'utilitza el mateix llenguatge si es parla d'informàtica o de medicina, si es pronuncia una conferència o si es manté una conversa en un bar, si es parla a una sola persona o a un auditori, etc. L'ús d'un determinat registre depèn de quatre factors fonamentals: el tema (general o especialitzat), el canal (oral o escrit), la intencionalitat (informar, recomanar, instruir, etc.) i el grau de formalitat (context formal, mitjanament formal o informal).

La ***varietat estàndard*** pretén aconseguir, d'una banda, la comprensió interdialectal (entre parlants que provenen de llocs, generacions o classes socials diferents), i de l'altra, oferir un registre neutre. Per tant, és una varietat comuna, usada sobretot en els àmbits formals, i que s'aprèn bàsicament en el sistema educatiu i a través dels mitjans de comunicació.

POLISÈMIA I HOMONÍMIA

Polisèmia i homonímia

Són ***mots polisèmics*** els que tenen diversos significats. Aquests diferents significats, però, tenen algun tipus de relació entre si, sia per analogia o per etimologia comuna:

dent

1. Cadascun dels òrgans durs i prominents situats a la cavitat bucal dels vertebrats que serveix per a la prensió i masticació dels aliments i per defensar-se.
2. Part sortint de certs objectes, la qual recorda per la forma i la disposició una dent (*les dents d'una serra, d'un xerrac*).

Els mots polisèmics tenen una sola entrada en els diccionaris, amb diferents accepcions. Aquesta característica els distingeix dels mots homònims.

Són ***mots homònims*** els que s'escriuen o es pronuncien de la mateixa manera, però tenen un significat i una etimologia diferents. Hi ha diversos casos d'homonímia:

- ✓ Si es pronuncien exactament igual, s'anomenen ***homòfons***: *espira* (de foc) i *aspira* (verb *aspirar*).
- ✓ Si s'escriuen exactament igual, s'anomenen ***homògrafs***: *moc* (*la nina té moc*) i *moc* (verb *moure*).

Els mots homònims tenen diverses entrades en els diccionaris, diferenciades amb una xifra (*sol 1: astre; sol 2: no acompanyat; sol 3: nota musical...*), perquè el seu significat no té cap tipus de relació.

SINONÍMIA I ANTONÍMIA

Sinonímia i antonímia

Són *mots sinònims* els que tenen, parcialment o totalment, el mateix significat. Per exemple, *costum* i *tradició*.

La majoria de sinònims són *sinònims parcials*, és a dir, no es poden usar indistintament, sinó en funció del context:

Té costum de dinar a la una. / Té tradició de dinar a la una. [sinònims no intercanviables]

Forma part del costum del país. / Forma part de la tradició del país. [sinònims intercanviables]

En canvi, els *sinònims totals* —molt escassos— són intercanviables en tots els contextos: *mot* i *paraula*.

Són *mots antònims* els que tenen un significat oposat entre si. Com passa amb els sinònims, l'ús adequat d'un antònim depèn sempre del context: *prima* i *grassa*.

*Era un vestit de tela prima. / *Era un vestit de tela grassa.* [antònims inadequats]

Darrerament et veig més prima. / Darrerament et veig més grassa. [antònims adequats]

Una manera freqüent de formar antònims és usant prefixos: *a-*, *anti-*, *des-*, *dis-*, *in-* (*im-*, *il-*...), *mal-*, etc.). Aquests prefixos fan que el mot derivat tenguí el significat oposat al mot primitiu: *anticongelant*, *immoral*, *il·lògic*...

HIPONÍMIA

Hiperonímia i hiponímia

Un *hiperònim* és un mot general que inclou el significat d'un o més mots de significat més concret: *arbre* és l'hiperònim de *pi*, *alzina*, *roure*, *garrover*, *taronger*, etc.

Consegüentment, un *hipònim* és el mot el significat del qual pot ser inclòs en l'hiperònim: *pi* és un hipònim d'*arbre*.

DERIVACIÓ I COMPOSICIÓ

La formació de mots: derivació i composició

La *derivació* i la *composició* són uns mecanismes lèxics que permeten als parlants d'una llengua crear nous mots a partir dels ja existents. En el cas de la derivació, els mots derivats provenen d'una única arrel, de manera que formen una *família* de mots (*llegir, llegible, il·legible, rellegir...*); en el de la composició, provenen de diverses arrels (*agredolç, rentaplats...*).

La derivació

És el procediment mitjançant el qual es creen mots nous a partir d'una base invariable ja existent (*arrel, radical* o *lexema*). Els afegits que s'hi incorporen s'anomenen *afixos*, els quals tenen denominacions diferents segons la posició que ocupen respecte del lexema:

- **Prefix:** se situa a l'esquerra del lexema (*apujar, antidiluvià...*).
- **Infix:** se situa entre el radical i el lexema (*plovisquejar, juganer...*).
- **Sufix:** se situa a la dreta del lexema (*capçalera, finestra...*).

Mitjançant la *sufixació* es poden formar paraules de quatre categories gramaticals: noms, adjectius, verbs i adverbis. Aquestes mateixes categories poden servir de base per a la construcció de noves unitats nominals, adjectivals, verbals o adverbials: *dent* > *dentista*, *cantar* > *cantaire*, *fàcil* > *facilitar*, *fàcilment*... En aquesta combinació es poden produir canvis, com per exemple el desplaçament de la síl·laba tònica del radical a la terminació (*ferr-er*), sonoritzacions (*llop/llobatò*), o l'addició, recuperació o pèrdua de sons (*cafè/cafetera; germà/germanet; europeu/europeïtzar...*).

Prefixos, infixos i sufixos

1. Prefixos

Els *prefixos* són uns elements lèxics amb significat propi que s'insereixen a l'inici d'un mot, amb el qual s'enllacen, i en canvien el significat originari. Molts prefixos provenen de preposicions o adverbis llatins. En català són molts nombrosos, tot i que no tant com els sufixos. Alguns exemples:

- a-, il-:* 'negatiu' (*anormal, il·legal...*)
- anti-:* 'contrari' (*antioxidant, antisistema...*)
- super-:* 'molt' (*superhome, superbrut...*)
- semi-:* 'meitat' (*semiintegral, semiinconscient...*)
- pre-:* 'anterioritat' (*preconstitucional, precrisià...*)

2. Infixos

Els *infixos* són uns elements lèxics que se situen entre el lexema i el sufix. Sovint no aporten significació, sinó que fan de connexió fonètica entre el lexema i el sufix: *pelleter, emblanquinar*... En algun cas, però, poden aportar la idea de repetició o un cert to despectiu, compassiu: *plovisquejar, pobrissó*...

3. Sufixos

Els *sufixos* són uns elements lèxics que s'insereixen al final d'un mot, amb el qual s'enllacen, i donen un matís diferent al significat del lexema o radical. Els sufixos poden aportar matisos molt diversos: procedència, ofici, col·lectiu, disminució, augment, magnitud, propensió, possibilitat, lloc, ordre, abstracció...

A més de generar canvis en la fonètica, la grafia i la morfologia (canvi de categoria del mot), el sufix acapara l'accent i, per això, sempre és tònic: *petitó, ametlerar*...

No s'han de confondre els conceptes *derivació* i *flexió*. Quan els sufixos afegits a un radical només hi aporten les formes de gènere i nombre (en determinants, substantius i adjectius), i persona, temps, mode i aspecte (en verbs), es considera flexió, no derivació.

- Derivació: *dolçor, dolcesa, dolcejar, endolcir...*
- Flexió: *dolç, dolça, dolços, dolces; endolceixes, endolcies, endolciràs...*

Si voleu més informació, podeu consultar els quadres que s'inclouen en aquests enllaços: <https://geiec.iec.cat/text/6.7> (prefixos), <https://geiec.iec.cat/text/6.6> (sufixos).

La composició

La *composició* és un altre procediment per crear mots, consistent en la combinació de dues o més unitats lèxiques de manera que constitueixin un significat unitari i nou. Són exemples de mots composts *agredolç, rentaplats...*

Des del punt de vista gràfic, aquests mots presenten tres solucions: els dos lexemes units en un sol mot (*filferro...*); en un sol mot, però separats per un guió (*penja-robes...*), o escrits per separat (*pas zebra...*).

Des del punt de vista semàntic, els mots composts fan referència a un únic concepte.

Morfològicament, acostumen a tenir la flexió al final (*cobrellits, portaveus...*) seguint l'esquema de la flexió general del català; els composts formats per nom + nom generalment pluralitzen el segon element (*ferrocarrils, terratrèmols, fotocòpies...*).

Pel que fa a les propietats sintàctiques, moltes vegades hi ha una relació sintàctica entre els elements que els formen. Aquesta relació pot ser de coordinació (*alloli, estira-i-arronsa...*), de juxtaposició (*agredolç...*), d'especificació (*centpeus...*) o de complementació (*tallapapers...*).

Tenint en compte la categoria del mot resultant, podem parlar de *composts nominals* (*trencaclosques...*), *composts adjectivals* (*agredolç...*), *composts verbals* (*primfilar...*) i *composts adverbials* (*potser...*).

També es poden classificar tenint en compte la classe gramatical dels components: dos noms (*figa-flor...*), dos verbs (*potser...*), nom i adjectiu o viceversa (*cellajunt, bonaventura...*), i verb i altres parts de l'oració (*capgirar, primfilar...*).

A diferència dels composts que hem vist fins ara, que són *composts propis*, hi ha uns altres elements que són fruit de la lexicalització d'una seqüència formada per la sintaxi: són els *composts sinàptics* o *sintagmàtics* (*blat de moro, ull de poll, pas zebra, blau marí, treure de polleguera, fer fora, venir bé...*).

Accentuació dels composts

- Si el darrer element del compost escrit sense guionet és un monosíl·lab, s'accentua segons les regles generals d'accentuació: *capgròs, collibè...*
- Si el compost s'escriu amb guionet, el monosíl·lab es manté sense accentuar: *vint-i-u, no-res...*
- Si el monosíl·lab duu accent diacrític, el conserva quan s'escriu amb guionet (*mà-llarg, pèl-roig...*) i desapareix si s'escriu junt (*rodamon, subsol...*).

RECULLS LÈXICS

Els diccionaris

diccionari

1 1 m. [LC] [FL] Obra que recull els mots d'una llengua, els termes d'una ciència, d'un art, d'una activitat, etc., amb llur significació, disposats en un ordre determinat, normalment alfabètic, que pot contenir d'altres informacions de naturalesa gramatical, fonètica, etc. *Diccionari de la llengua catalana. Diccionari de química, d'arquitectura. Diccionari escolar.*

Els diccionaris s'organitzen en articles, que es componen d'*entrada* i *contingut*. Les entrades encapçalen els articles i s'ordenen alfabèticament.

Hi ha diferents tipus de diccionaris, segons quina sigui la seva finalitat. Els més habituals són:

- **General:** aplega tots els mots generals d'una llengua ordenats alfabèticament, amb llurs definicions corresponents. Sol incloure alguna informació de tipus gramatical.
- **Enciclopèdic:** inclou el conjunt dels mots relacionats amb les diferents branques del coneixement i la història de la humanitat (personatges, topònims, fets històrics...). Les definicions donen una informació molt més completa que la del diccionari general.
- **Bilingüe:** al costat dels mots d'una llengua, dona llurs equivalents en una altra llengua, sense explicar-ne el significat.
- **Etimològic:** explica l'origen dels mots.
- **De sinònims:** indica quines paraules tenen un significat igual o semblant a una altra.
- **D'antònims:** indica quines paraules tenen un significat contrari a una altra.
- **Ortogràfic i de pronúncia:** inclouen, respectivament, la correcta escriptura i pronúncia dels mots (transcripció fonètica).
- **Visual:** presenta els conceptes relacionats amb imatges o dibuixos.
- **D'especialitat o terminològic:** recull els mots usats en una ciència, art o matèria determinats. Solen combinar l'ordre alfabètic amb una ordenació de tipus temàtic.
- **Invers:** recull els mots ordenats alfabèticament a partir de les terminacions.
- **De locucions i frases fetes:** aplega alfabèticament expressions de la llengua i n'explica el significat. Sol incloure també un índex semàntic.

Les accepcions

Cada significat diferenciat d'un mot polisèmic és una *accepció* (vegeu la unitat 7). En el diccionari les accepcions es marquen de forma separada dins el mateix article.

En el DIEC el contingut dels articles s'organitza en una estructura jeràrquica de dos nivells: les accepcions i les subaccepcions. Les *accepcions* duen al davant un número d'ordre, en negreta, excepte en els mots que només en tenen una. Les *subaccepcions* duen al davant el número d'ordre de l'accepció a què pertanyen, seguit del número d'ordre que els correspon, en lletra cursiva.

Exemple:

cuir

1 1 m. Pell del bou i d'altres animals adobada i preparada per a diferents usos. *Sabates de cuir. Cuir de Rússia.*

1 2 cuir al crom Pell adobada amb sals de crom.

1 3 cuir vegetal Pell adobada amb extractes vegetals.

2 m. Pell gruixuda i gairebé desproveïda de pèls de certs animals com l'hipopòtam, l'elefant, el rinoceront.

3 m. cuir cabellut Pell del crani on neixen els cabells.

Altres reculls lèxics

A més dels diccionaris, hi ha altres tipus de reculls lexicogràfics, alguns dels quals són:

- **Vocabulari:** recull exhaustiu dels elements lingüístics que poden aparèixer en un corpus determinat (sobre un text, un autor, una època...): *Petit vocabulari polític de marxisme*, *El vocabulari del Llibre dels fets del Rei en Jaume...*
- **Nomenclàtor:** llista o catàleg per ordre alfabètic de noms de localitats, de persones, de terminologia d'una ciència determinada, etc.: *Nomenclàtor de la toponímia major de les Illes Balears*, *Els Carrers del Poblenou: nomenclàtor i estudi toponímic...*
- **Índex:** llista ordenada dels conceptes, dels capítols, dels noms propis, de les il·lustracions, etc., que apareixen en una obra, amb les indicacions necessàries per localitzar-los. Quan s'hi indiquen les matèries, es tracta d'un índex temàtic.

NOVES TECNOLOGIES APLICADES A LA LEXICOGRAFIA

La traducció automàtica

En general, la traducció automàtica produeix un resultat la qualitat del qual varia segons la proximitat de les llengües implicades, la qualitat del text original i la fiabilitat del programa de traducció. En tot cas, sempre cal un procés de revisió posterior del text, que incideixi no tan sols en aspectes ortogràfics, sinó també en aspectes sintàctics i semàntics.

Els diccionaris electrònics

Els diccionaris electrònics multipliquen les possibilitats de consulta i permeten un aprofitament més òptim de les dades que els diccionaris en paper. Amb Internet, s'introdueix la immediatesa de les correccions, la interacció amb els usuaris i la possibilitat de consultar altres diccionaris. A més, s'elimina la dependència de l'ordre alfabètic, tant en la consulta com en l'elaboració.

Alguns dels diccionaris electrònics que podeu consultar en català són els següents:

Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans: <http://dlc.iec.cat>

Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana: <http://diccionari.cat>

Diccionari català-valencià-balear: <http://dcvb.iec.cat>

CONNOTACIÓ I DENOTACIÓ

Connotació i denotació

La **denotació** i la **connotació** fan referència al tipus de significat dels mots. Les paraules poden tenir dos tipus de significat: el denotatiu i el connotatiu.

El significat denotatiu es refereix al significat objectiu de la paraula, és a dir, el que li atorga el diccionari. En canvi, el significat connotatiu es refereix al sentit figurat del mot, aquell que pot tenir de manera subjectiva:

Vaig comprar una bossa de confits. (significat denotatiu)

És un confit de nin. (significat connotatiu)

La connotació és un recurs molt utilitzat en la literatura, el cinema, la publicitat...

USOS LÈXICS FIGURATS: COMPARACIÓ, METÀFORA I METONÍMIA

Usos lèxics figurats

Els texts literaris es caracteritzen per una gran quantitat de termes polisèmics (és a dir, amb més d'un significat) i de recursos literaris, com ara la *metàfora*, la *metonímia*, la *comparació*..., propis del llenguatge de creació. Aquests recursos literaris s'utilitzen per enriquir el text i donar-li més força i densitat literària.

Comparació

És un recurs molt utilitzat en els texts literaris. Consisteix en la relació semàntica que s'estableix per analogia entre dos mots, un de real i un d'imaginari. Els dos mots estan juxtaposats amb un nexa gramatical (*com, talment...*) que els uneix o bé amb verbs com *sembla, pareix...*:

*Visca l'amor que m'ha donat l'amiga
fresca i polida com un maig content!*
(Joan Salvat-Papasseit)

Metàfora

També és una figura semàntica que relaciona dos mots, un de real i un d'imaginari, però que no van lligats per cap nexa. Hi ha dos tipus de metàfora:

- **Metàfora *in praesentia*.** Quan apareix el terme real (A) i el terme imaginari (B):

Per les mirades (A) era una gasela (B).
(Joan Brossa)

- **Metàfora *in absentia*.** El terme real (A) és substituït pel terme imaginari (B):

Aquesta bola de foc candent (B).
(J. G. Vallès)

Aquí bola de foc candent es refereix al sol.

Metonímia

Consisteix a designar una cosa amb el nom d'una altra amb la qual manté algun lligam. Es pot donar el cas que la relació sigui la causa per l'efecte; el continent pel contingut; el lloc d'origen pel producte; l'autor per l'obra; la marca pel producte, l'instrument per la persona que l'utilitza...:

Demà sortirem a fer una copa. (contingut per continent)
A la subhasta compraré un Barceló. (autor per obra)

ONOMATOPEIES

Onomatopeia

És un mot format a partir de la imitació de sons. Tot i que es refereixin al mateix so, les onomatopeies són diferents en cada idioma. En català n'hi ha una gran diversitat, que es poden classificar en:

- Sons emesos per animals: *quiquiriquic* (gall), *coc-coc* (gallina), *marrameu* (moix enfurismat), *meu* (no **miau*, moix), *bub-bub* (no **guau-guau*, ca)...
- Sons humans per expressar sensacions o fets: *ecs* (fàstic), *uf* (alleugeriment, menyspreu, opressió)...
- Sons produïts per instruments musicals: *tararí* (clarí), *tit-tirití* (trompeta), *nyigo-nyigo* (violí tocat amb poca traça), *ning-nang* (campana)...
- Sons produïts per objectes casolans: *xup-xup* (guisat que bull)...

A més de les onomatopeies, hi pot haver un verb que identifiqui l'acció que expressen. Així, un moix *miola*, un ca *lladra* (o *borda*), un ase *brama*, un gall *canta*, una porta *grinyola*... Són els denominats *verbs onomatopeics*.

Cocou

És un mot d'origen onomatopeic que sorgeix per la combinació del cloqueig de la gallina amb el mot *ou*. Segons els diccionaris, *cocou* és la manera de dir *ou* en llenguatge infantil i també s'emptra per referir-se a una persona molt consentida (*misser de cocou*).